

РЕЦЕНЗІЯ НА ДИСЕРТАЦІЙНУ РОБОТУ

Ковтуна Антона Валентиновича на тему:

«Формування інструментарію економічної стабілізації будівельних підприємств в умовах мінливого безпекового середовища», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Ковтуна А.В. присвячена актуальній проблематиці формування інструментарію економічної стабілізації будівельних підприємств в умовах мінливого безпекового середовища. Сучасний стан будівельної галузі України характеризується високим рівнем невизначеності, зумовленої воєнними ризиками, макроекономічними коливаннями, порушенням логістичних зв'язків, нестабільністю інвестиційного середовища та трансформацією умов функціонування підприємств. Одночасно будівельна галузь відіграє ключову роль у відновленні економіки та реалізації масштабних інфраструктурних і відновлювальних проєктів, що підвищує вимоги до здатності підприємств забезпечувати стабільність своєї діяльності та зберігати потенціал подальшого розвитку.

Актуальність дослідження посилюється тим, що традиційні підходи до забезпечення економічної стабільності будівельних підприємств не повною мірою враховують специфіку функціонування галузі в умовах мінливого безпекового середовища. Як зазначено в дисертації, недостатньо розробленими залишаються питання поєднання принципів сталого розвитку, резильєнтності, ризик-орієнтованого управління та економічної стабілізації діяльності будівельних підприємств. Це актуалізує необхідність формування комплексного та адаптивного інструментарію, здатного враховувати сучасні виклики й забезпечувати стійке функціонування та розвиток підприємств за умов підвищеної невизначеності та ризику.

Важливим аспектом актуальності роботи є також необхідність переходу від переважно реактивного управління наслідками кризових явищ до формування спроможності підприємства адаптуватися до змін, відновлювати порушені процеси та використовувати нестабільність як джерело розвитку. У цьому контексті запропонований у дисертації підхід до економічної стабілізації пов'язується з розвитком антикрихкості проєктно-будівельного підприємства, цифровізацією управлінських процесів та формуванням відповідної діагностичної й управлінської підсистем.

З огляду на зазначене, актуальність теми дисертаційної роботи Ковтуна А.В. є беззаперечною, оскільки дослідження спрямоване на розв'язання важливого науково-практичного завдання щодо формування сучасного інструментарію економічної стабілізації будівельних підприємств, здатного забезпечувати їх адаптивність, стійкість та розвиток в умовах невизначеності,

безпекових викликів і трансформації будівельного середовища. Це відповідає актуальним потребам розвитку та відновлення будівельної галузі України.

2. Зв'язок дисертаційного дослідження із науковими програмами та темами. Дисертаційне дослідження Ковтуна А.В. має чіткий зв'язок із науково-дослідною тематикою Київського національного університету будівництва і архітектури та виконане в межах актуальних напрямів досліджень економіки будівництва. Зокрема, проведені дослідження та отримані результати відповідають планам науково-дослідних робіт за такими темами:

- «Сучасні парадигми та креативні технології формування стратегій учасників проєктів і програм в будівництві» (№ державної реєстрації 0123U103887), у межах якої автором запропоновано механізм економічної стабілізації учасників будівництва в умовах невизначеності;
- «Формування конкурентних стратегій та прогнозування показників розвитку стейкхолдерів будівництва, інвестиційно-будівельних проєктів та організаційно-технологічних параметрів будов в умовах економічної динаміки» (№ державної реєстрації 0121U110365), у межах якої автором створено систему економіко-математичних моделей діагностування розвитку учасників будівництва;
- «Моделі прогнозування індикаторів економічної безпеки будівництва» (№ державної реєстрації 0119U103844), у межах якої автором створено систему індикаторів моніторингу довгострокової економічної стійкості будівельних підприємств.

Зазначений зв'язок є безпосереднім, а не формальним, оскільки результати, отримані здобувачем у межах зазначених науково-дослідних робіт, безпосередньо кореспондують із метою та завданнями дисертації — від розроблення підходів до діагностики економічної стабільності й прогнозування її втрати до формування інструментарію економічної стабілізації будівельних підприємств.

3. Обґрунтованість і достовірність наукових положень. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації Ковтуна А.В., забезпечується комплексним використанням загальнонаукових, спеціальних економічних та економіко-математичних методів дослідження. Методологічною основою роботи визначено системний підхід, що дозволив розглядати будівельне підприємство як складну відкриту соціально-економічну систему, яка функціонує під впливом взаємопов'язаних внутрішніх і зовнішніх чинників.

Достовірність отриманих результатів ґрунтується на використанні статистичної та фінансової інформації, що характеризує стан і динаміку розвитку будівельних підприємств, а також на застосуванні аналітичних, порівняльних, економіко-математичних і прогнозних методів. Важливою перевагою дослідження є поєднання ретроспективного аналізу фактичних показників із діагностичними та прогнозними інструментами, що відповідає

визначеному автором розумінню економічної стабільності як динамічного процесу, а не лише статичного стану підприємства.

Обґрунтованість запропонованих методичних положень підтверджується розробленням інтегрального коефіцієнта фінансової рівноваги, для якого визначено мінімально допустиме значення 1,70 та запропоновано використання цього показника як індикатора раннього попередження фінансової дестабілізації. Також аргументованість результатів посилюється використанням авторського показника стратегічної фінансової діагностики — грошового еквівалента внутрішньої цінності бізнесу для стейкхолдера (ГЕВЦ), який пов'язує оцінювання ресурсного потенціалу, фінансової рівноваги, адаптивності та здатності підприємства до довгострокового розвитку.

Додатковим підтвердженням достовірності є застосування автором трендового аналізу та оцінювання достовірності апроксимації отриманих залежностей за показником R^2 . При цьому позитивним аспектом є те, що автор не уникає фіксації випадків низької достовірності окремих трендових моделей, а враховує це при інтерпретації результатів, що свідчить про критичний підхід до отриманих розрахунків.

Наукова обґрунтованість результатів також підтверджується їх апробацією на міжнародних науково-практичних конференціях та інших наукових заходах, а практична спрямованість — можливістю застосування розробленого інструментарію у діяльності будівельних підприємств та освітньому процесі КНУБА.

У цілому наукові положення, висновки та рекомендації дисертації характеризуються належним рівнем теоретичного обґрунтування, методичної опрацьованості та емпіричної підтвердженості, що дає підстави вважати їх достовірними та такими, що мають наукову і практичну цінність.

4. Характеристика змісту та структури. Дисертаційна робота Ковтуна А.В. має логічну та послідовну структуру, яка відповідає визначеним меті, завданням і загальній логіці проведеного дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 272 сторінки, у тому числі 197 сторінок основного тексту.

У першому розділі «Парадигмальне підґрунтя економічної стабілізації розвитку будівельних підприємств» сформовано теоретико-методологічне підґрунтя дослідження економічної стабілізації будівельних підприємств, розглянуто теоретичні засади проблематики, фактори економічної дестабілізації та методичні підходи до оцінювання економічної стабільності.

Другий розділ «Діагностика стану та тенденцій економічної стабільності будівельних підприємств в умовах безпекових викликів» має переважно аналітичне спрямування та присвячений дослідженню сучасного стану будівельної галузі, діагностиці фінансової стабільності та виявленню ключових тенденцій розвитку будівельних підприємств.

У третьому розділі «Інструментарій економічної стабілізації проєктно-будівельних підприємств в умовах мінливого безпекового середовища» результати теоретичних та аналітичних досліджень трансформовано у практичні пропозиції щодо формування інструментарію економічної стабілізації будівельних підприємств, розвитку їх адаптивності та забезпечення стійкого функціонування.

Загалом структура дисертації є змістовно узгодженою та відповідає логіці наукового дослідження: від теоретичного обґрунтування проблеми — через діагностику стану й тенденцій розвитку — до розроблення практичного інструментарію економічної стабілізації будівельних підприємств. Така побудова забезпечує цілісність дисертаційної роботи та послідовність розкриття її основного наукового задуму.

5. Наукова новизна результатів. За результатами опрацювання змісту дисертації та наукових публікацій здобувача рецензент вважає за доцільне відзначити такі наукові результати, що характеризують новизну проведеного дослідження.

До результатів, які рецензент відносить до категорії «удосконалено», належать:

- науково-методичне забезпечення стратегічної діагностики економічної стабільності проєктно-будівельних підприємств, яке ґрунтується на використанні авторського показника — грошового еквівалента внутрішньої цінності бізнесу для стейкхолдера (ГЕВЦ) — та системи співвідношень ГЕВЦ із власним і оборотним капіталом, запасами та кредиторською заборгованістю. Такий підхід розширює можливості оцінювання не лише поточного стану підприємства, а й його адаптивного потенціалу та здатності генерувати економічну цінність у довгостроковій перспективі;
- теоретичні положення щодо економічної стабілізації проєктно-будівельних підприємств, які передбачають інтегроване врахування двох взаємодоповнюючих характеристик — внутрішньої цінності бізнесу як відображення стратегічного потенціалу розвитку та фінансової рівноваги як характеристики стійкості поточної діяльності. Їх поєднання дозволяє комплексніше оцінювати здатність підприємства зберігати стабільність, долати кризові явища та формувати передумови подальшого розвитку;
- механізм економічної стабілізації проєктно-будівельних підприємств, який інтегрує цифрову екосистему будівельного проєкту, фінансову діагностику, моніторинг внутрішньої цінності бізнесу за системою мультиплікаторів та комплекс управлінських рішень. Особливістю запропонованого механізму є поєднання фінансово-аналітичного та цифрового контурів управління, що розширює можливості моніторингу ефективності використання ресурсів і підтримання економічної стабільності підприємства;
- методичний підхід до управління економічною стабілізацією проєктно-будівельних підприємств, який передбачає послідовне проходження етапів інформаційно-аналітичного забезпечення, фінансово-економічної

діагностики, оцінювання рівня стабільності, моніторингу внутрішньої цінності бізнесу, формування управлінських рішень, контролю та прогнозування грошових потоків із подальшим забезпеченням антикрихкого розвитку підприємства.

До результатів, що набули подальшого розвитку, рецензент відносить:

- теоретико-методичні засади економічної стабілізації будівельних підприємств, зокрема через розвиток стейкхолдероорієнтованого підходу до оцінювання внутрішнього потенціалу підприємства та його здатності створювати економічну цінність у довгостроковому періоді;
- концептуальні засади цифрової екосистеми будівельного проєкту, яка розглядається як інтегроване середовище взаємодії проєктно-будівельного підприємства, цифрової інфраструктури, стейкхолдерів, а також фінансових, матеріальних та інформаційних потоків у межах єдиного цифрового контуру управління;
- підходи до діагностики та моніторингу економічної стабільності підприємств, що розвиваються через поєднання інтегрального коефіцієнта фінансової рівноваги та показника ГЕВЦ. Таке поєднання формує цілісну систему оцінювання поточного фінансового стану та стратегічного потенціалу створення економічної цінності підприємства;

Наукова новизна дисертаційної роботи Ковтуна А.В. в цілому полягає у формуванні комплексного інструментарію економічної стабілізації будівельних підприємств, що поєднує стратегічну фінансово-економічну діагностику, оцінювання внутрішньої цінності бізнесу, моніторинг фінансової рівноваги, цифровізацію управлінських процесів та орієнтацію на антикрихкий розвиток. Особливої уваги заслуговує запропоноване поєднання ГЕВЦ та фінансової рівноваги, яке дозволяє одночасно враховувати поточну стійкість підприємства та його потенціал довгострокового створення цінності.

У цілому результати дисертації розширюють теоретико-методичні засади економічної стабілізації будівельних підприємств та створюють підґрунтя для переходу від переважно реактивного управління до системного моніторингу, прогнозування та адаптивного реагування на зміни безпекового середовища. Практична спрямованість новизни полягає в можливості використання запропонованих інструментів для діагностики стабільності, оцінювання потенціалу стабілізації та підтримки управлінських рішень будівельних підприємств.

6. Академічна доброчесність. У процесі опрацювання дисертаційної роботи Ковтуна А.В. ознак порушення академічної доброчесності не виявлено. У роботі належним чином наведено посилання на використані наукові джерела, статистичні та аналітичні матеріали, а також відображено авторський внесок у спільних наукових публікаціях. Результати дослідження мають самостійний характер, а сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації відповідають змісту проведеного автором дослідження.

Отже, дисертаційна робота Ковтуна А.В. відповідає основним принципам академічної доброчесності.

7. Практична цінність результатів дисертаційного дослідження. Практична цінність дисертаційної роботи Ковтуна А.В. полягає у можливості застосування розроблених теоретико-методичних положень та інструментарію для забезпечення економічної стабілізації будівельних підприємств в умовах мінливого безпекового середовища. Запропоновані підходи орієнтовані на практичне використання суб'єктами будівельного бізнесу під час діагностики фінансового стану, виявлення передумов економічної дестабілізації, оцінювання потенціалу стабілізації та формування відповідних управлінських рішень.

Практичне значення мають інтегральний коефіцієнт фінансової рівноваги та показник грошового еквівалента внутрішньої цінності бізнесу (ГЕВЦ), використання яких дає змогу поєднати оцінювання поточної фінансової стійкості підприємства з визначенням його потенціалу довгострокового створення економічної цінності. Розроблені інструменти можуть використовуватися для моніторингу ключових параметрів діяльності, раннього виявлення ознак фінансової дестабілізації та обґрунтування напрямів стабілізаційних заходів.

Важливе прикладне значення має також запропонований механізм економічної стабілізації проектно-будівельних підприємств, який поєднує фінансово-економічну діагностику, моніторинг внутрішньої цінності бізнесу, цифрові інструменти та управлінські процедури. Його застосування сприяє підвищенню оперативності отримання інформації, узгодженості управлінських рішень та адаптивності підприємства до змін зовнішнього середовища.

Практична значущість результатів підтверджується впровадженням окремих положень дисертації у діяльність підприємств та використанням результатів у освітньому процесі, що свідчить про можливість їх застосування не лише на теоретичному, а й на прикладному рівні.

Таким чином, запропонований у дисертації інструментарій має прикладну спрямованість і може бути використаний керівниками та фахівцями будівельних підприємств для діагностики економічної стабільності, оцінювання фінансових ризиків, визначення пріоритетів стабілізації та формування управлінських рішень, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку підприємства в умовах безпекової невизначеності

8. Публікаційна активність. Основні етапи, результати та висновки дисертаційного дослідження Ковтуна А.В. відображено у 15 наукових працях, з яких 8 статей опубліковано у виданнях, що входять до переліку фахових видань, затверджених МОН України.

Публікації охоплюють основні напрями дисертаційного дослідження — питання діагностики фінансової стабільності, економічної безпеки, стабілізації та розвитку будівельних підприємств, а також впливу макроекономічних і безпекових чинників. Частина результатів апробована на міжнародних науково-практичних конференціях та інших наукових заходах.

Таким чином, публікаційна активність здобувача є достатньою, а основні наукові результати дисертації мають належне відображення у наукових публікаціях та апробацію у науковому середовищі.

9. Зауваження та побажання. У цілому дисертаційна робота виконана на високому науковому рівні, однак окремі аспекти потребують подальшого уточнення та розвитку:

9.1. У підрозділі 1.2 автором систематизовано чинники та загрози, що визначають функціонування проєктно-будівельних підприємств у мінливому безпековому середовищі. Водночас дискусійним є питання розмежування понять «ризик», «загроза» та «безпековий виклик», оскільки їх різна природа передбачає відмінні механізми управлінського реагування. Зокрема, ризик може передбачати ймовірнісний характер настання несприятливої події, тоді як загроза характеризує потенційну можливість завдання шкоди, а безпековий виклик може вимагати системної адаптації підприємства до нових умов функціонування. На нашу думку, чіткіше розмежування зазначених категорій та встановлення їх взаємозв'язку з інструментами економічної стабілізації дозволило б посилити теоретичну обґрунтованість запропонованого в дисертації підходу.

9.2. У підрозділі 2.2 (с. 112–119, табл. 2.1–2.2) автором запропоновано інтегральний коефіцієнт фінансової рівноваги, розрахунок якого ґрунтується на агрегуванні часткових показників із використанням вагових коефіцієнтів, визначених за результатами кваліметричного оцінювання та парних порівнянь. Водночас дискусійним є питання стійкості отриманої структури ваг до зміни вихідних експертних оцінок та складу досліджуваних підприємств. Доцільним було б доповнити запропоновану методику аналізом чутливості інтегрального показника до варіації вагових коефіцієнтів, що дозволило б оцінити стабільність результатів фінансової діагностики.

9.3. На с. 120–121 автором обґрунтовано мінімально припустиме значення інтегрального коефіцієнта фінансової рівноваги на рівні 1,70, яке надалі використовується як критеріальна межа для раннього виявлення ризиків фінансової дестабілізації. Водночас дискусійним є питання універсальності зазначеного порогового значення для різних типів проєктно-будівельних підприємств, з огляду на відмінності у масштабах діяльності, тривалості реалізації проєктів, структурі оборотного капіталу та характері грошових потоків. Доцільним було б перевірити стійкість запропонованого порогу для підприємств із різними характеристиками діяльності та за різних умов функціонування.

9.4. У підрозділі 2.2 (с. 120–121 та подальші розрахунки) запропоновано показник грошового еквівалента внутрішньої цінності бізнесу для стейкхолдера (ГЕВЦ), визначення якого ґрунтується на дисконтованій поточній вартості майбутніх грошових потоків. Враховуючи прогностичний характер цього показника, дискусійним є питання чутливості його значення до зміни ключових параметрів розрахунку, зокрема ставки дисконтування, горизонту

прогнозування та динаміки майбутніх грошових потоків. На нашу думку, доповнення запропонованої методики сценарним або чутливісним аналізом дозволило б посилити обґрунтованість використання ГЕВЦ у стратегічній діагностиці економічної стабільності підприємства.

9.5. На с. 130–132 (рис. 2.5) автором здійснено трендовий аналіз динаміки показників фінансової рівноваги підприємств будівництва за 2014–2023 рр. та на цій основі сформовано висновки щодо відносно швидкої відновлюваності галузі після зовнішніх збурень і перспектив фінансової стабілізації. Водночас дискусійним є питання достатності трендового аналізу та показників достовірності апроксимації для обґрунтування таких довгострокових висновків. На нашу думку, їх достовірність могла б бути посилена застосуванням додаткових статистичних критеріїв або сценарного прогнозування з урахуванням можливих змін безпекового та макроекономічного середовища.

9.6. У підрозділі 3.2 (с. 177–179, табл. 3.3) автором побудовано багатофакторні регресійні моделі інтегрального показника фінансової рівноваги та визначено фактори, що розглядаються як детермінанти її збереження. Водночас дискусійним є питання стабільності отриманих залежностей для різних підвибірок підприємств. Сам автор зазначає, що статистично значущим регресійне рівняння виявилось лише для продуктивної підвибірки, тоді як для частини досліджуваних спостережень та всієї сукупності моделі виявилися менш значущими. У зв'язку з цим доцільним було б додатково перевірити стійкість отриманих залежностей на незалежних вибірках або за альтернативних специфікацій моделей.

9.7. У підрозділі 3.1 (с. 152–161, рис. 3.1) автором запропоновано модель цифрової екосистеми будівельного проекту, яка передбачає інтеграцію цифрових технологій, стейкхолдерів, ресурсних потоків та фінансово-економічних процесів. Водночас дискусійним є питання практичної послідовності впровадження запропонованого набору цифрових інструментів та їх пріоритетності для підприємств із різним масштабом діяльності й рівнем цифрової зрілості. Доцільним було б диференціювати механізми цифрової трансформації залежно від ресурсних можливостей підприємства та ступеня його готовності до впровадження відповідних технологій.

9.8. Важливою складовою запропонованого автором підходу є концепція антикрихкості проектно-будівельних підприємств, яка передбачає не лише збереження стійкості до зовнішніх шоків, а й використання кризових явищ для формування додаткових можливостей розвитку та конкурентних переваг. Водночас дискусійним залишається питання практичної операціоналізації цієї категорії в межах запропонованої системи управління економічною стабілізацією. Зокрема, потребує додаткового уточнення, за якими кількісними критеріями можна ідентифікувати саме антикрихкість підприємства та відмежувати її від традиційних характеристик фінансової стійкості, резильєнтності й адаптивності. Конкретизація відповідних критеріїв дозволила б посилити прикладну цінність запропонованої концепції.

Зазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

10. Загальний висновок рецензента щодо відповідності дисертації кваліфікаційним вимогам. Загальним висновком рецензента є те, що дисертаційна робота Ковтуна А.В. на тему «Формування інструментарію економічної стабілізації будівельних підприємств в умовах мінливого безпекового середовища» за своєю актуальністю, науковою новизною, теоретичною опрацьованістю та практичною значущістю є завершеним самостійним науковим дослідженням. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати у сфері формування інструментарію економічної стабілізації будівельних підприємств, що мають важливе значення для розвитку сучасних підходів до забезпечення їх стійкого функціонування та адаптації до мінливого безпекового середовища. Структура дисертації є логічно узгодженою, а зміст відповідає поставленій меті та завданням дослідження. Отримані результати характеризуються належним рівнем наукової новизни, достатнім ступенем обґрунтованості та практичною спрямованістю.

За всіма кваліфікаційними вимогами дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради...», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р., а також вимогам МОН України до оформлення дисертацій.

З урахуванням викладеного, дисертаційна робота Ковтуна А.В. заслуговує позитивної оцінки, а її автор — присудження ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

РЕЦЕНЗЕНТ

к.е.н., доцент кафедри
економіки будівництва КНУБА

Надія ЛИСИЦЯ

«Підпис к.е.н., доцента Н.В. Лисиці засвідчую»

Вчений секретар

Вченої ради КНУБА

Микола КЛИМЕНКО